

УДК 323.2 (497.2)

Бурдяк В. І.

**ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ
НА СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ РЕАЛІЇ БОЛГАРІЇ**

У статті досліджено вплив трансформації політичного режиму в Болгарії на соціальні й економічні реалії держави. Автор доводить, що процеси демократизації та перехід до вільного ринку, крім позитивів спричинили багато негативних явищ у суспільному житті, які вдалось здолати лише в кінці 90-х рр. Членство Болгарії в НАТО та ЄС допомогло досягти значних змін у розбудові суспільного життя згідно з європейськими стандартами. Наголошено, що є ряд старих і нових проблем, які гальмують соціальний та економічний розвиток, проте Республіка Болгарія має значні перспективи у складі ЄС.

Ключові слова: трансформація, політичний режим, демократизація, соціальна та економічна політика, Республіка Болгарія, Європейський Союз, НАТО.

Бурдяк В. И. Влияние трансформации политического режима на социальные и экономические реалии Болгарии.

В статье исследовано влияние трансформации политического режима в Болгарии на социальные и экономические реалии государства. Автор доказывает, что процессы демократизации и переход к свободному рынку, помимо положительного воздействия, стали причиной многих негативных явлений в общественной жизни, которые удалось преодолеть только в конце 90-х гг. Членство Болгарии в НАТО и ЕС помогло добиться существенных изменений в развитии социальной жизни в соответствии с европейскими стандартами. Подчеркнуто, что существует ряд старых и новых проблем, которые препятствуют социальному и экономическому развитию, но Республика Болгария имеет значительные перспективы в составе ЕС.

Ключевые слова: преобразования, политический режим, демократизация, социальная и экономическая политика, Республика Болгария, Европейский Союз, НАТО.

Burdiak V. I. Effect of transformation in political regime on social and economic realities of Bulgaria.

The article examines the impact of the transformation of the political regime in Bulgaria on the social and economic realities of the state. The author argues that the processes of democratization and transition to the free market than positives caused many negative phenomena in society that could overcome only in the late 90's membership of Bulgaria in NATO and the EU helped to achieve significant changes in the development of social life in accordance with European standards. Emphasized that there are a number of old and new problems that impede social and economic development, but Bulgaria has great prospects in the EU.

Key words: transformation, political regime, democracy, social and economic policies, the Republic of Bulgaria, the European Union, NATO.

Після 1989 р. Республіка Болгарія (РБ) пережила масштабні зміни, за які заплатила величезну соціальну ціну. Демократизація політичного режиму і перехід до ринку далися суспільству важко, а дії уряду були не ефективні. Криза, що розпочалась у 1990 р. разом з трансформацією всіх гілок влади і суспільного буття, глибшала і переросла у тотальний зрив економіки. Банківська система розпалась, паралізувала виробничу і торговельну діяльність. Економічна розруха була найважчою в історії РБ, важчою навіть за катастрофи після Балканської, Міжсоюзницької і Першої світової війн. Втім, Болгарія зуміла подолати найважчі труднощі і виконати необхідні для членства в НАТО й Європейський Союз вимоги.

Ці питання досліджують вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема Є. Валева, А. Вахрамеев, М. Дерябін, Ю. Зудінов, А. Язькова, Ф. М. Рудич.

Мета дослідження полягає у виявленні специфіки впливу трансформації політичного режиму на соціальні та економічні реалії Республіки Болгарія.

Зміни в низці макроекономічних показників (ВВП, обсяг виробництва, продаж, доходи) ускладнили ситуацію і викликали соціальний дисбаланс на ринку праці. На першому етапі змін (початок реформ – 1991–1992) різко зросло безробіття. Найбільше скорочення відбулось у промисловості (430 тис. чол.), будівництві (134 тис. чол.), торгівлі і постачанні (50 тис. чол.). А штат працівників державного управління зріс з 51,1 тис. у 1990 р. до 67,2 тис. чол. у 1993 р. Причиною росту безробіття були шоківі реформи, розрив господарських зв'язків підприємств різних секторів економіки, втрата зовнішніх ринків. Скорочення зайнятості було випробуванням для ринку, що зароджувався, його інститутів. Уряд не запропонував для стабілізації ситуації політики пріоритетного розвитку економіки, сфери зайнятості і подолання безробіття. Натомість, відсутність державної політики генерувала безробіття.

На другому етапі трансформації сфера зайнятості стабілізувалась: у 1993–1995 рр. безробіття скоротилося з 15,8 до 11,1 %. Зріс малий і середній бізнес та число зайнятих у приватному секторі – з 336 тис. до 900 тис. чол. [5, с. 37]. У РБ ще не було законів про приватний бізнес, а коли їх прийняли, то це загальмувало приватну ініціативу, викликало нові звільнення працівників. Реформи зупинилися й економіка потрапила в капкан ліквідності; державні підприємства мали великі борги, а деякі збанкрутували. Ринок праці був розбалансований, пропозиція робочої сили значно перевищувала попит. Число роботодавців зменшилось з 293 тис. у 1993 р. до 70 тис. у 1999 р. [1].

Скорочення зайнятості на третьому етапі призвело у 1997 р. до 16–17 % безробіття. Уряд розпочав структурну реформу і приватизацію підприємств та не сформував пріоритети, програми розвитку економіки й альтернативні заходи. Відбувся масовий перехід зайнятих з державного у приватний сектор.

З початком ринкових реформ різко впали життєві стандарти населення. Болгари, порівнюючи рівень життя з минулим, констатували, що ціни зросли в тисячу разів, а їх доходи – лише в десятки. Вартість 1 кг хліба у 1989 р. складала 0,2 % від середньомісячного доходу, бринзи – 1,2, м'яса – 3,6, цигарок – 0,4, а на початку 1997 р., відповідно, 1 кг хліба – понад 1 %, бринзи – 8, м'яса – 14, цигарок – 0,6. Придбати житло у 1989 р. можна було за 60 середніх місячних зарплат, легкове авто – за 40, а на початку 1997 р. – за 80100 і 5060 зарплат. Зниження рівня життя, оцінене за всіма стандартами, було катастрофічним і проявлялося насамперед на ціновому рівні [14]. Різде знецінення національної валюти знищило економіку. Криза відштовхнула потенційних інвесторів. У 1992 р. у РБ інвестували 9 млрд. левів, у 1993 р. – 14 млрд., у 1994 р. – майже 16 млрд., у 1995 р. – 25 млрд. Порівняння росту інвестицій та інфляції вказує на системне скорочення реального їх розміру.

У 1997 р. 73 % болгар жили за межею соціального мінімуму. Їх доходи зменшилися на 66 %. Необхідні витрати сімей значно перевищували доходи. У 1990 р. з кожних 100 левів (лв) сімейного доходу болгарин міг відкласти «на чорний день» 11 лв, а в 1996 р. – 4,6 лв. Молока споживали в 2 рази менше норми, фруктів – у 3 рази. У 1990 р. співвідношення між доходами бідних і багатих складало 3,5 рази, а в 1996 р. – 5,8. Дослідження Світового Банку показали, що коефіцієнт Джині впродовж 1990–1998 рр. зріс: з 0,23 у 1990–1997 рр. до 0,41 у 1998 р. Швидко зростала соціальна диференціація населення за рівнем доходів, стрімко зубожіли багатодітні сім'ї, пенсіонери. Понад 50 % доходів витрачали на харчування. З'явилися вже забуті масові хвороби – малярія, туберкульоз – і кількість хворих на них зростала [7, с. 123].

Масштаби бідності в РБ важко оцінити через різні підходи і критерії. Якщо використати за межу бідності прийнятий для порівняння в міжнародній практиці критерій – дохід \$4 в день чи \$120 на місяць і врахувати купівельну спроможність валют для країни, то на основі

даних бюджетів домашнього господарства виходить, що частка населення з доходом нижче межі бідності збільшилася в РБ з 2 % у 1989 р. до 15 % в середині 90-х рр. [16, с. 68–69].

На деградацію економіки вказував і стан демографічної структури РБ. Вказані тенденції погіршили ситуацію в усіх групах: скорочення числа осіб працездатного віку (на 425 тис. з 1990 р.), збільшення кількості пенсіонерів (на 42 тис.). А нечіткі перспективи розвитку економіки не дозволяли визначити навіть приблизно її потребу в робочій силі. Відсутність плану економічної політики проявилась і в підтримці низькопродуктивних виробництв та галузей. Глибокий економічний спад періоду реформ значно віддалив РБ від розвиненого Заходу. За оцінками він складав майже 1/3 від середнього по ЄС. Нова модель соціально-економічного розвитку в РБ формувалась по-іншому, ніж передбачалося. Виникли неочікувані труднощі – хаос, злочинність і корупція. Перехід до ринку вимагав швидкої появи соціального прошарку капіталістів без врахування засобів і цим зумовив ріст злочинності, грабежів і корупції до розмірів, що загрожували існуванню держави. В економіці домінували силові угруповання, наживаючись за рахунок державних фірм, «приватизуючи» доходи й «націоналізуючи» витрати. Симбіоз низько ефективного функціонування економіки й її криміналізації став значною перешкодою при переході до ринку [15, с. 140].

Криміногенна ситуація в РБ є доказом неадекватного (до умов і реалій) характеру і способу проведення реформ. Невизначеність, порушений баланс конструктивного і деструктивного у соціальних змінах, штучне запозичення чужого досвіду, зневажливе ставлення до складного комплексу взаємин і інтересів великих соціальних груп призвели до хаосу й анархії, корумпованої державності, беспорядної зупинити злочинність. Між громадянами і інститутами держави виник пласт економічних угруповань, корумпованих адміністраторів і представників організованої злочинності. Зародилася мафія як компенсація державної влади, що мала домагатися виконання договірних зобов'язань і охороняти приватну власність, встановлювати правила ринку. Нові власники зверталися в скрутних обставинах до приватних охоронних фірм і рекету, щоб силоміць повернути непогашені кредити та зобов'язання партнерів, що не робила держава за законом. Насильство, рекет, шантаж і залучення певного «контингенту виконавців» зумовили розвиток економіки без стабільних державних структур, правил і контролю за їх виконанням.

База контингенту економічних і силових угруповань – звільнені з політичних причин кадри, що володіли певним менеджерським досвідом і системою зв'язків. Угруповання були єдиним місцем, де ці кадри знайшли нове, успішне поприще; створили мережу пластових структур і протиставили її державі. Великі угруповання з могутніми охоронними, розвідувальними й інформаційними групами мали фінансові, торговельні і виробничі структури та ЗМІ для створення власного іміджу і ведення певної пропагандистської війни, відтворили в зменшеному вигляді модель держави. Корупція охопила державне управління, експлуатувала в своїх інтересах ембарго, створила основу для організованої злочинності і мафії, для розвитку тіньової економіки [10].

Злочинці розгорнули небачене пограбування власності, систему марнотратства, накопичення багатства, приватизації прибутку й націоналізації втрат, практику підкорення державних фірм приватним, недосконалу систему формування доходів; спотворили амортизаційну практику, що відтворювала бідність; «проїдання» основного капіталу через розподіл виручки від продажу; не інвестиційне призначення значної частини кредитів; життя в борг; втрату 2/3 технологічного потенціалу у 1990–1997 рр.; перетворення банківської системи в механізм пограбування РБ [13, с. 65].

Запобігаючи відвертій соціальній кризі, уряд Ж. Віденова підтримував збиткові держпідприємства за рахунок активів банків, що знецінило лева і привело до зростання інфляції на 3000 % у кінці 1996 р. В умовах росту інфляції довіра до уряду Ж. Віденова впала і спроби змінити ситуацію не дали результату. Введення пропонованої МВФ Валютної ради (ВР) болгари сприймали як посягання на суверенітет, образу національної гордості. Але

МВФ вимагав від РБ обслуговування зовнішнього боргу, а це – введення ВР. Після відставки прем'єра, 4 лютого 1997 р. була прийнята Угода основних політичних сил, за якою ввели ВР – жорстку політику Нацбанку з болгарами і західними консультантами. Уряд виконав усі вказівки МВФ під контролем його радників. Резервною валютою обрали німецьку марку і визначили фіксований обмінний курс лева до марки – 1000:1 (згодом – 1:1) [12, с. 118].

Призначений Президентом службовий уряд С. Софіянського (діяв три місяці) – єдиний, який зміг домовитися з МВФ про ВР. Парламент прийняв Закон про Нацбанк і він діяв як ВР у режимі жорсткого валютного курсу, блокуючи рефінансування банків і дотації державних фірм, що зупинило інфляцію. Уряд І. Костова домогся в 1998–2000 рр. стабілізації макроекономіки, діючи за принципами ВР. У кінці 1998 р. рівень інфляції досяг 0,96 %. З'явилася навіть дефляція. Інфляція була тотожна середній для країн ЄС і близька до рівня інфляції в ФРН (0,5 %). Ціни стабілізувалися, а деякі основні (продукти харчування, пальне) навіть знизилися. Позитивні моменти ринкової економіки були пов'язані з лібералізацією цін і режиму торгівлі. РБ досягла прогресу – питома вага адміністративних цін складала 15,8 %. Але були й субсидовані ціни на електроенергію і центральне опалення для населення. Ціни формувалися вільно, за принципом ринку. Зниженню інфляції сприяли: стабільний курс валюти, грошової маси, мала частка товарів, ціни на які регулювали, зниження світових цін на основні групи товарів, імпортованих у РБ. При уряді С. Софіянського \$100 зарплатню вважали мрією, але вона стала реальністю [2].

Уряд Союзу демократичних сил (СДС) повів рішучу боротьбу проти злочинності, вперше досяг єдності і національної згоди. Міністр МВС Б. Бонев розпочав наступ проти організованої злочинності. У 1997 р. прийняли поправки до Цивільно-процесуального кодексу, які прискорили процес декриміналізації. У 1998–2000 рр. арештували в різних країнах світу організаторів фінансових пірамід РБ, голів збанкрутілих банків, яких згодом відпустили під заставу. ЗМІ надали список одержувачів кредитів, які не обслуговувались (кредитні мільйонери). Справи банкірів і невинуватих боржників розглядали суди. Спецслужби звиряли, до якої міри перші обладки «Мултігруп» – найбільшої приватної фірми РБ, пов'язані з беззвітною касою ЦК БКП і кредитами, які забезпечував убитий експрем'єр А. Луканов. МВС перевіряло канали з краденими авто, що йшли з Європи на Близький Схід через РБ, здійснені за участю службовців МВС, розслідувало приватизаційні угоди «Мултігруп» (олово-цинковий комбінат у Кирджалі, фірму «Бороспорт»). Уряд ліквідував силові страхові угруповання ВІС-7, СІК, Аполо&Болкан, які за два-три роки стали злочинними структурами і поставили суспільство в залежність від себе [9].

З 1997 р. розпочалося поступове і проблемне подолання економічної розрухи. У багатьох галузях збитки й деформації мали незворотний характер. Вихід з кризи натикався на обмеження, які спонукали нові кризи – технологічну й інвестиційну. Відбулося глибинне враження основ економіки: спад демографічної структури, занепад с/г тощо. Уряд І. Костова докладав зусиль, щоб звільнити реформи від перерозподілу і пограбування економіки, виродження суспільства, сприяв появі конкурентоспроможних фірм і позитивного іміджу РБ у світі; боровся проти рекету, що дало відчутні результати. У 1998 р. вперше з 1990 р. дохід бюджету зрівнявся з видатками і реально був перевиконаний. Цьому сприяла, по-перше, стабільна політична обстановка в РБ, суспільна підтримка реформ і подальша інтеграція в європейські структури. По-друге, покращення макроекономічної ситуації, економічного зростання. У 1998 р. ВВП зріс на 3,5 % щодо 1997 р. Зросла відносна частка приватного сектора у ВВП – 56,7 %. Позитивні зміни намітилися і в структурі ВВП – частка промисловості знизилася (до 25 %) при підвищенні частки послуг [9].

Фіскальна політика у 1998 р. забезпечила забезпечення збору податків і суворий контроль за бюджетом. Уряд контролював структурну реформу, а приватизацію зробив прозорою і динамічною. У результаті приватизації (платежі, повернені борги і прийняті зобов'язання, інвестиції) до бюджету надійшло \$ 4,2 млрд. Зміцнів лев, зменшилися відсоткові ставки по кредитах. У 1998–2000 рр. в економіці відбулися значні позитивні зміни: економічні

показники зросли, стабілізувалась макроекономіка, а темпи інфляції обмежилися одиницями відсотків. Рішуча економічна політика уряду І. Костова стала важливим фактором для економічної і політичної підтримки авторитетних міжнародних організацій: ЄС, ЄБРР, Світового Банку, НАТО. Торгівлю з ЄС, ЕФТА, ЦЕФТА, Туреччиною, Ізраїлем та Македонією лібералізували [8, с. 12].

Косовська криза 1999 р. відрізала шляхи експорту РБ до ЄС, блокувала судноплавство по Дунаю. Прямі втрати склали \$100 млн, але РБ пережила регіональні воєнні конфлікти і світову фінансову кризу 1998 р. ВВП зріс на 2,4 % у 1999 р., а інфляція залишалася на рівні 6,4 %, дефіцит торговельного балансу не вийшов за межі допустимого – 5,2 % від ВВП, золотовалютні резерви склали \$3,2 млрд, а лише валютні – \$1,4 млрд. У 2000 р. ріст ВВП Болгарії був одним з найвищих у ЦСЄ і досяг 5,8 %, а інфляція складала 11 %. Для порівняння, у 2001 р. інфляція складала 0,8 %, а зростання економіки – 5 %.

Наприкінці 2000 р. приватизація в РБ увійшла в завершальну стадію. 51 % державної власності був приватизований, загальна вартість приватизованих активів складала 296 млрд. лв. Її відсоток досяг 77 % без активів, що не підлягали приватизації в тривалій перспективі, 80 % активів банківського сектору перейшли у приватну власність (решту 20 % поділили 2 держбанки). Майже 60 % усіх активів банківської системи були в іноземних банках Італії, США, Франції й Австрії. Майже 99 % сільськогосподарських угідь повернули колишнім власникам.

Велике значення для росту економіки РБ мали зарубіжні інвестиції. Перші значні інвестиційні проекти розпочалися у 2000 р. в енергетиці. Компанія «Entergy» (США) почала реконструкцію енергетичного комплексу Маріца-Ізток. У 2001 р. до неї приєднався другий енергетичний гігант AES (США) і загальна сума інвестицій досягла \$1,4 млрд. Німецький концерн RWE створив спільне підприємство з державними ТЕС для їх оновлення. За 2001 р. зовнішній борг РБ скоротився на \$400 млн. У 2002–2003 рр. зросли продажі послуг у туристичному бізнесі і високі показники 2001 р. були перекриті.

У цих успіхах значна заслуга уряду С. Сакскобургготські (2001–2005 рр.). РБ відчула зміни, але макроекономічні реформи не дають відразу позитивних результатів на рівні пересічного громадянина, тому їх соціальна ціна вища, ніж очікувалося. Досягнуті угоди про транспортування через територію РБ нафтопродуктів (Новоросійськ – Болгарія – Греція), збільшення транзиту газу РФ теж дали значні доходи в держбюджет. Уряд вів переговори про транзит через РБ газу і нафти з інших країн. Враховуючи реалізацію транспортних проектів ЄС, РБ підтвердила географічний статус зв'язуючої ланки між ЦСЄ і ПСЄ, Близьким Сходом, Росією, країнами Східного Чорномор'я і Балканами. Економічні вигоди тут очевидні і зіграли важливу роль у розвитку РБ [2].

Євроінтеграція і прагнення РБ повернутися в об'єднану Європу стали вагомим чинником трансформації суспільства, реформування і вдосконалення політичної й економічної систем держави. Після розпуску РЕВ і ОВД, влітку 1991 р. Болгарія звільнилась від економічних та військових зобов'язань перед СРСР, припинила 1 серпня 1991 р. дію Договору про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу від 1967 р. Водночас, ще у травні 1990 р. Болгарія уклала з ЄС Угоду про торгівлю та економічну співпрацю, а в грудні парламент прийняв рішення про вступ до ЄС. 1 лютого 1995 р. РБ стала асоційованим членом ЄС і розпочала широку співпрацю, зближення свого законодавства з ЄС.

У грудні 1995 р. РБ подала офіційну заявку на вступ до ЄС, за неї проголосували 212 із 240 депутатів парламенту. Передумовою успішних переговорів ЄС виставив прийняття програми закриття перших 4 реакторів АЕС «Козлодуй», які не відповідали його вимогам безпеки і продовження реформ економіки. Вступу в ЄС заважав ряд об'єктивних факторів. Так, у 2000–2001 рр. ВВП Болгарії був у 4 рази нижчий від середнього показника по ЄС, у 2004 р. обсяг ВВП на душу населення за купівельною спроможністю складав лише 25 % від середнього по ЄС, зростає зовнішньоторговельний дефіцит (з \$1,2 млрд. у 2000 р. до 1,6 млрд. у 2002 р.); було багато бюрократичних перешкод для розвитку приватного сектору,

тіньова економіка, корупція тощо. Шляхом значних зусиль РБ вирішила проблеми і 1 січня 2007 р. стала членом ЄС.

Реальні кроки по зближенню з НАТО країна зробила при Президенті П. Стоянові, який вважав, що приєднання до НАТО є питанням цивілізаційного вибору. У лютому 1997 р. уряд РБ подав офіційну заявку на членство в НАТО, а в травні парламент ухвалив Заяву національної згоди, за якою пріоритетом країни було визначено приєднання до НАТО. Протидію цьому курсу Болгарії чинила Росія. На пражському саміті 2002 р. РБ офіційно запросили до НАТО, а в 2004 р. парламент ратифікував договір про приєднання Болгарії до НАТО. Її членство в НАТО не лише посилило безпеку, а й суттєво вплинуло на розвиток її національних збройних сил та економіки. Підвищилася якість підготовки ЗС Болгарії у спільних військових навчаннях, з'явилися додаткові можливості для переозброєння військових підрозділів РБ і приведення їх до стандартів НАТО. Членство посприяло залученню американських коштів на модернізацію болгарської військової інфраструктури. Лише у розвиток інфраструктури полігону «Ново село» США інвестували майже \$60 млн. [3].

Починаючи з 2000 р., РБ активно вела переговори про вступ до ЄС. Перший пакет з 8 позицій обговорили з Єврокомісією в квітні 2000 р. У кінці року РБ вела переговори з ЄС уже по 15 позиціях, найскладнішою з яких була екологічна політика. Тут ЄС висувала жорсткі вимоги до РБ по 9 секторах: рамкові закони, якість повітря і води, переробка відходів, використання хімікатів, захист природи, промислове забруднення, захист від шуму, генна модифікація організмів. Змінивши законодавство в галузі охорони довкілля, РБ наблизилася до ЄС, але для його впровадження потрібно було 8 млрд. євро; 3 млрд. з яких мав забезпечити бюджет, МВФ й інвестиції з приватного сектора.

Такі кошти лише по одній з 29 позицій переговорів (екологічній) були непосильні для РБ, навіть за умови підтримки її МВФ, в т.ч. і підготовчим фондом ЄС. Адже, як зазначав МВФ у 2000 р., РБ мала найнижчий дохід на душу населення серед 13 країн-кандидатів (\$1507). У 2000–2001 рр. болгари збільшили приріст ВВП (5 і 5,8 %), що не скоротило відставання РБ від ЄС.

РБ поступово нарощувала темпи економічного зростання, особливо в період перед вступом і вже як член ЄС з 2007 р., але ВВП РБ був у 4 рази нижчий від середнього по ЄС. Криза 2008 р. була для Болгарії важкою, з неї країна виходить поволі. У ринкових цінах ВВП РБ у 2002 р. склав 17 млрд. євро, у 2007 – 30,7 млрд. євро, у 2008 р. – 35,4 млрд. євро, у 2009 р. – 34,9 млрд. євро, у 2010 р. – 36 млрд. євро. За оцінками 2011 р., ВВП на душу населення у РБ на 50 % нижче середнього рівня в ЄС [4]. ВВП на душу населення часто використовується як індикатор рівня добробуту країн, але це не єдиний індикатор. Альтернативним йому показником добробуту є фактичне індивідуальне споживання (ФІС) на душу населення. Фактичне індивідуальне споживання в РБ 44 % від середнього показника по ЄС. У Відні на конференції присвяченій ЦСЄ, банківська група Eurobank EFG у прогнозі розвитку економік країн Європа-27, заявила, що в 2011 р. зростання ВВП в Болгарії складе 2,5 %.

Попри це, ефективніше освоєння європейських коштів у Болгарії відновило інвестиційний потік. «Болгарія, очевидно, знайшла новий баланс для своєї економіки», – заявив головний фінансист групи Г. Хардувеліс. На його думку, хоч і болісно, в 2010 р. РБ створила нову модель економічного зростання, розраховує вже не лише на кредити і споживання, а робить ставку на конкурентоспроможність і експорт. Провідне місце в економіці РБ займає індустріальний сектор, створюючи 31,2 % ВВП. Внесок у наповнення ВВП сектора послуг, де працює найбільша кількість приватних фірм, становить 63,2 %, а сільського господарства – 5,6 %. Підтримка європейських фондів і політика залучення іноземних інвесторів на тлі боротьби з корупцією, приведення національного законодавства до європейських стандартів дозволили інвестувати в економіку країни додатково 1,5 млрд. євро в 2012 р. Президент Болгарії Росен Плевнелієв наголосив, що країна завдяки таким

показникам, увійшла в шістку країн в ЄС, є добрим сусідом і партнером, який користується повагою [6].

Болгарія є однією із ключових країн для ряду енергетичних проектів у чорноморському регіоні. У січні 2008 р. вона підписала угоду з РФ про участь у будівництві газопроводу «Південний потік» по дну Чорного моря до Варни. Остаточне інвестиційне рішення по проекту прийняли в кінці 2012 р. Закріплені домовленості про умови діючих контрактів на постачання РФ природного газу в РБ. Це має велике значення для реалізації транс'європейського проекту «Південний потік». Газопровід дає додаткову надійність і гнучкість поставкам російського газу в Європу на майбутні десятиліття. У липні 2009 р. була підписана багатостороння угода про будівництво газопроводу «Набукко», який має постачати газ із Туркменістану й Азербайджану в країни ЄС. Через економічну необґрунтованість, у кінці 2011 р. РБ офіційно відмовилась від участі у будівництві трансбалканського нафтопроводу Бургас-Александрополіс, яким російська нафта мала в обхід босфорських проток йти до Греції через РБ.

Тож трансформація політичного режиму в РБ мала доволі значний вплив на соціальні й економічні реалії держави. Процеси демократизації та перехід до ринку, крім позитивів, викликали появу багатьох негативних явищ суспільного розвитку: організованої злочинності, зловживань, корупції, величезної інфляції тощо, які вдалось здолати лише в кінці 90-х рр. Попри складність членства Болгарії в НАТО та ЄС, є відчутний поступ у напрямі розбудови суспільного життя згідно з європейськими стандартами. Вважаємо, що ще не вирішено багато старих проблем і часто виникають нові, які гальмують поступ держави до євроінтеграції, є багато невирішених проблем соціального та економічного розвитку, проте Болгарія має значні перспективи розвитку у складі ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Банков Г. Політика зайнятості в Болгарії в період ринкової трансформації [Електронний ресурс] / Г. Банков. – Режим доступу : http://www.ptpu.ru/issues/3_03/10_3_03.htm.
2. Божилов Д. Вярва ли някой още на «десните»? / Д. Божилов // БНР. – 2002. – 25 февр.
3. Болгарія. Європейський забіг з корупційними перешкодами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bintel.com.ua/uk/projects/bolgarija-evrozabeg-s-korrupcionnymi-prepajatstvijami/>
4. Ваксберг Т. Болгарія вошла в ЄС в атмосфері національного консенсуса [Електронний ресурс] / Т. Ваксберг. – Режим доступу : <http://www.svoboda-news.ru/content/article/370159.html>
5. Вълков В. Безработица в условията на глобализирането на световната икономика / В. Вълков // Ново време. – 1997. – № 6. – С. 33–44.
6. Довгань О. Економика Болгарії 2013 – дуже не буде! [Електронний ресурс] / О. Довгань. – Режим доступу : http://www.realcatalog.ru/bulgaria/articles/post_8629919437259134998/
7. Зидарова Л. Един нереалізований проект за реформа / Л. Зидарова // Ново време. – 2000. – № 1–2. – С. 121–136.
8. Казусът «Симеон Сакскобургготски». Не става дума толкова за гражданството, колкото за наследените имоти // Строго секретно. – 2003, юли. – Бр. 98. – С. 12.
9. Костов И. Който не ме харесва, ще трябва да почака до 2001 г. Интервю на Валерия Велева / И. Костов // Труд. – 1998. – 6 януари.
10. Костов И. Спокойно е, защото сме на дъното / И. Костов // 24 часа. – 1997. – 22 дек.
11. Николов Й. Бонев обяви офанзивата на МВ срещу «Мулти» / Й. Николов // Капитал. – 1998. – 26 януари – 1 февруари.
12. Прокасов Г. Письмо в редакцию / Г. Прокасов // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 4. – С. 117–119.

13. Радославов С. Преходът. Кн. II. Икономическа реформа и обществените цели на социалдемократията в България / С. Радославов. – С. : Сдружение Ниера, 1994. – 75 с.
14. Токин Т. Минулото незабиваемо / Т. Токин // Труд (София). – 1997. – 28 август.
15. Център за изследване на демокрацията (ЦИД) – Center for the Study of Democracy, Annual Report, 199–2002. – София, 2004. – 396 с.
16. Milanovich B. Income, inequality, and poverty during the transition from planned to market economy / B. Milanovich. – Washington, D.C : World Bank, 1998. – 237 p.